

Verzoening

1 oktober 2017

Voorgangers: Derk Stegeman (overweging) en Jolly van der Velden

Inleiding op het thema

Verzoening: is zoiets echt mogelijk?

Volgens bioloog Frans de Waal doen apen het in elk geval veelvuldig en heeft het ook een duidelijke en belangrijke functie, namelijk het herstel van de orde in de groep.

Misschien is het wel ongeveer op dezelfde manier dat Achilles en Agamemnon zich in de Ilias met elkaar verzoenen als we Achilles horen zeggen:

Wat is gebeurd laten we rusten en brengen
hoe boos ook,
nu, door noodzaak gedwongen, de toorn in ons hart tot bedaren.
Hierbij verklaar ik mijn wrok voor geëindigd.

Niks vergeven of vergeten. Maar een bepaalde orde wordt hersteld en ze kunnen weer samenwerken.

We moeten het praktische nut van deze verzoening niet onderschatten: in de samenleving kunnen we niet zonder. Ook voor een vreedzaam samenleven kan het erg helpen als mensen zich op deze manier met elkaar kunnen verzoenen. Het vermogen om in de woorden van Achilles “de toorn in ons hart tot bedaren te brengen” is voor veel vormen van omgang onmisbaar.

Toch zoeken we vandaag naar een andere betekenis van verzoening. Maar hoe precies, dat is zo eenvoudig nog niet. Het heeft ook iets met vergeving te maken en met de vraag hoe we in het reine komen met onszelf, met God en met elkaar.

In deze dienst richten we ons op de concrete verzoening als een proces, een interactie tussen mensen. Houvast in de bijbel zoeken we bij Jakob, die zich met zijn broeder wil verzoenen. Dat voor Jakob de weg naar deze verzoening toe een jihad is, blijkt wel het meest duidelijk bij de passage van de Jabbok.

In het reine komen met jezelf, met God en met elkaar. Dat hoeft niet groot en zwaar te zijn. En dat kán het natuurlijk wel zijn. Sommige daden lijken onvergeeflijk, sommige mensen onverzoenlijk.

We hebben allemaal onze zwaarte. We kennen onze schaduwkanten, onze momenten van duisternis.

Onvoorstelbaar zou het zijn als nooit iemand ons daar, in die duisternis, zou opzoeken en aanraken....

Onvoorstelbaar zou het zijn als niemand de duisternis van deze wereld zou kennen.

Beginnen we deze viering met een moment van stilte en inkeer,

van zelfonderzoek, van berouw.

Om in het reine te komen...

Lezing: Uit 'Een jihad van liefde' (Mohamed El Bachiri)

Ik heb de kinderen gezegd dat mama in de hemel was, dat slechte mensen een bom in de metro hadden gelegd, dat God haar wilde beschermen en haar daarom had meegenomen naar de hemel.

Ze vinden het leven maar niks. Een mama die dag zegt, een kus geeft en naar haar werk gaat, en dan ineens: geen mama meer. Ze snappen er helemaal niets van. Ze hebben mama in de krant zien staan.

'We zijn allemaal broeders' zeg ik.

'Is iemand die zoiets doet ook een broeder?'

'Ja, dat is ook een broeder, maar een broeder die een verkeerd pad heeft gekozen. Als mens blijft hij je broeder, ook al heeft hij het allerergste gedaan.

Ze zijn kwaad, ze willen wraak. Ik zeg: 'Als je iemand doodt of met geweld reageert, dan maak je dezelfde fout als hij. Dan verlaag je je tot zijn niveau. Jullie zijn beter dan dat.'

'Een jihad van liefde' (ISBN 9789023471622) is te koop in de boekhandel of op [internet](#).

Lezing: (Fragmenten uit) Genesis 32

[...] Bij hun terugkeer zeiden de boden tot Jakob: 'We zijn bij uw broer Esau geweest; hij is nu al met vierhonderd man naar u onderweg.' Jakob schrok hevig, en in zijn angst verdeelde hij de mensen die bij hem waren, evenals de schapen, runderen en kamelen, in twee groepen. Hij dacht: 'Als Esau op de ene groep afkomt en die neerslaat, dan kan de andere tenminste ontkomen.'

[... Jacob zond gezanten met geschenken naar Esau om hem gunstig te stemmen...]

Maar tijdens die nacht stond hij op en stak met zijn twee vrouwen, zijn twee slavinnen en zijn elf kinderen het wed van de Jabbok over. Toen Jakob hen met zijn bezittingen over de rivier gebracht had, bleef hij alleen achter. En een man worstelde met hem, tot het aanbreken van de dageraad. Toen de man gewaar werd dat hij Jakob niet aankon, stootte hij hem bij de worsteling boven tegen de heup, zodat die ontwricht werd. Daarop zei de man: 'Laat mij gaan, want de dageraad is aangebroken.' Maar hij antwoordde: 'Ik laat u niet gaan, wanneer gij mij niet zegent.' Hij vroeg: 'Hoe is uw naam?' Hij gaf ten antwoord: 'Jakob.' Toen zei hij: 'Voortaan zult gij geen Jakob meer heten, maar Israël, want gij hebt met God gestreden en met mensen en gij hebt hen overwonnen.' Nu vroeg Jakob: 'Maak mij uw naam bekend.' Maar hij zei: 'Waarom vraagt ge naar mijn naam?' Toen gaf hij hem ter plaatse zijn zegen. Jakob noemde die plaats Peniel, 'want - zo zei hij - ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht, en ik ben toch in leven gebleven.' De zon ging op, zodra hij Peniel voorbij was. Sindsdien was hij mank aan zijn heup. Vandaar dat de Israëlieten tot op de huidige dag de spier die boven aan de heup ligt niet eten, omdat God Jakob boven tegen de heup, tegen de spier van het heupgewricht had gestoten.

Lezing: 2 gedichten uit 'Stof als een meisje' (Toon Tellegen 2009)

Het was een warme dag.
Ik kan niet meer, dacht de man.
De engel gluurde naar hem
en dacht: ik ook niet.

Het werd avond.
Een van ons moet om genade smeken,
hijgde de engel.
Ja, hijgde de man, een van ons.

De maan kwam op
en de wereld was groot en bleek,
deinde om hen heen.
Ze wisten het bloed van hun gezicht
en vochten langzaam verder.

Een van ons tweeën, fluisterde de engel.
Ja, fluisterde de man, een van ons.

Geloof me, zei de engel, ik zal je redden.
Nee, zei de man, ik geloof je niet.
Je moet me geloven, zei de engel
en hij verdreef de eerezucht van de man
en zijn pijnlijke alwetendheid
en gaf hem vrede
en grote hoeveelheden van een zeldzaam
nog niet eerder beschreven veerkrachtig soort geluk.

Geloof je me nu, vroeg de engel
en hij keek naar de man met weergaloze liefde
en tederheid
en de man fluisterde: ik geloof je niet.

'Stof als een meisje' (ISBN 9789021437606) is te koop in de boekhandel of op [internet](#) .
Het is ook onder de naam 'Een man en een engel' in een beperkte oplage uitgegeven, met tekeningen van Anne van Buul en gesignd door de schrijver. Hiervan zijn alleen tweedehands exemplaren in omloop.

Overweging:

Pniël. Aangezicht van God.

Je hoort het Jiddische woord *ponum* erin, dat in straattaal nog wel eens klinkt en dan meestal negatief of dreigend: moet je dat *ponum* nou eens zien. Of: ik sla je op je *ponum*. Jakob heeft gevochten, hij heeft iemand op z'n *ponum* gegeven.

Het gevecht is hem niet in de koude kleren gaan zitten: hij gaat mank in zijn mannelijkheid. Máár dítmaal is hij de strijd niet uit de weg gegaan. Een hiele-lichter kun je hem niet meer noemen. Hij is geen Jakob meer, maar Israël – vechter met God.

En hij noemt de plek: Pⁿⁱ-el: *ponum* van God.

Dat woordje *aangezicht*, *ponum* is een sleutelwoord in dit hele verhaal rond de ontmoeting tussen Jakob en Ezaü op.

Letterlijk zegt Jakob:

Verzoenen wil ik zijn aangezicht met het geschenk dat voor mijn aangezicht uitgaat.

Daarna wil ik zijn aangezicht zien.

Misschien heft hij zijn aangezicht op.

Verzoenen wil ik zijn aangezicht.

Dat is denk ik Jakobs diepste behoefte: een broeder die hem als broeder ziet staan, die voor hem een thuis en een toekomst kan zijn. Een broeder hij in de ogen kan zien en naast wie hij in vrede aan het sterfbed van zijn vader kan staan.

Maar hij is bang en neemt allerlei voorzorgsmaatregelen om de ontmoeting met Esau in goede banen te leiden. En die angst is voorstelbaar: zou Esau niet Jakob kunnen doden, zoals eerder Kaïn de hand sloeg aan zijn broeder Abel?

En zo gaat Jakob de Jabbok over: hij hoopt op verzoening, maar vreest tegelijk de wraak van zijn broeder.

En dan is er die strijd bij de rivier. Met wie vecht Jakob daar?

Is het een rivierdemon, die alleen 's nachts zijn krachten heeft en het daglicht niet verdragen kan?

Is het zijn broeder Esau? Of vecht Jakob vooral met het spookbeeld dat hij van Esau gemaakt heeft?

In de gedichtencyclus Een man en een engel van Toon Tellegen blijven deze vragen knellen. Met overmacht en grote liefde gaat een engel de strijd aan met een man.

Een van ons moet om genade smeken,
hijgde de engel.

Ja, hijgde de man, een van ons.

De engel dekt de man toe met liefde.

De engel geeft hem uiteindelijk vrede en grote hoeveelheden van een zeldzaam veerkrachtig soort geluk.

Geloof je me nu, vroeg de engel
en hij keek naar de man met weergaloze liefde
en tederheid
en de man fluisterde: ik geloof je niet.

Deze man – het zou Jakob kunnen zijn, in gevecht met zichzelf.

In gevecht met zijn angsten en zijn overmoedige zelfverachting.

Jakob in tweestrijd met zichzelf als de eeuwige bedrieger, wiens leven definitief in de schaduw staat van die ene grote leugen en die daardoor niemand meer vertrouwt en zelfs geen weergaloze liefde meer geloven of ontvangen kan?

Maar Jakob is een ander mens geworden. Hij kan geloven en ontvangen. Hij weet zich gezegend met een zegen die niet door bedrog is ontfoetseld, maar zwaar bevochten.

En hij heeft God gezien
van aangezicht tot aangezicht – zegt hij.

En ik leef nog. En de zon gaat over hem op.

En dan komt Esau. Meteen daarna is er de omhelzing van Esau. Deze heer die hij gunstig wilde stemmen, omhelst Jakob en noemt hem zijn broeder. En Jakob zegt:

ik heb je aangezicht gezien
zoals men het aangezicht van God ziet.

Wat een bijzonder verhaal blijft dit toch! Fascinerend dat gevecht met de engel – omdat het ook een beetje duister blijft – en ontroerend de verzoening van de twee broeders.

Maar wat vertelt dit bijzondere verhaal ons nu over verzoening of vergeving? Ik doe een poging om een aantal draadjes uit het verhaal aan te stippen en een beetje door te trekken:

Wie uit is op verzoening, zal de strijd aan moeten gaan: met zichzelf, met de ander, met God. En dat kan er pittig aan toe gaan, zonder kleerscheuren kom je er niet. Die strijd kan geestelijk of spiritueel zijn, maar zal zich vaak ook lichamelijk doen gelden. Zul je zien dat je precies in je kracht, in je potentie wordt geraakt.

Wie werkelijk uit is op verzoening, zal wezenlijk moeten veranderen. Trots en hoogmoed zal je moeten loslaten. Je zult je eigen aandeel moeten zien en daar verantwoordelijkheid voor nemen. Schuld erkennen. Vaak hebben we een ander nodig die ons daarbij begeleidt: die met ons vecht en die ons coacht, iemand die ons bevraagt en beluistert, iemand die ons tenslotte zegent en laat gaan.

Wie uit is op verzoening, weet dat het wat kan gaan kosten. Jakob heeft er veel voor over om zijn broeder gunstig te stemmen en om de balans te herstellen. Maar misschien had Esau ook wel kosten gemaakt voor de behandeling van een therapeut.

Dat zou althans verklaren dat het Esau is, die het initiatief neemt tot de verzoening en niet Jakob. Esau heeft zijn wrok laten varen. In zijn hart is er ruimte voor de vreugde om het weerzien met Jakob. Hij is

degene die de broederschap herstelt waardoor de twee broeders zich kunnen verzoenen.

Mooi vind ik dat. En het laat zien dat een geslaagde verzoening niet alleen de dader verlost van een last, maar dat dit ook voor het slachtoffer bevrijdend is. Door de manier waarop hij optreedt, laat Esau zien dat hij geen slachtoffer meer is.

Als de verzoening werkelijk lukt, is dat dus voor beide broers bevrijdend. Als de verzoening werkelijk lukt, kunnen beide partijen zich verlost voelen uit de bankring van schuld, verlost van het slachtofferschap en het dader-zijn.

Jakob was bang dat Esau nog in de bankring zat van slachtofferschap, van wraak en vergelding. Maar dat bewijst eigenlijk vooral hoezeer Jakob zelf nog als dader in die bankring bekneld zat.

Ik heb de indruk dat Esau Jakob al lang had vergeven. Ik hoor het hem zeggen, tegen zijn kinderen: We zijn allemaal broeders. Ook oom Jakob is een broeder, al heeft hij mij lang geleden een groot onrecht aangedaan. Maar als mens blijft hij altijd je broeder.

Hij omhelst Jakob, noemt hem geen dader maar broeder. Zo laat hij zien dat hij Jakob vergeven kan. En zo kan Esau ook Jakob uit de bankring van schuld bevrijden, die Jakobs bedrog ooit heeft veroorzaakt.

Als we zo dit verhaal lezen, komen natuurlijk ook de vragen op. In welke bankringen zitten wij gevangen?

Welke verzoeningsarbeid hebben wij te verrichten? Hebben we daar een coach bij nodig, iemand die met ons vecht, iemand die ons zegent? Moeten wij ergens de Jabbok over? Het verhaal van Jakob kan ons denk ik bemoedigen om ook de strijd aan te gaan. Op hoop van zegen!

Wanneer de ene mens in staat is de ander te vergeven, dan kunnen beiden die keten van schuld afleggen. En als ze zich dan met elkaar verzoenen, dan licht Gods gezicht op in het gezicht van de ander.

Dan kan het zijn dat je de ander in de ogen kijkt en ziet hoezeer deze beeld en kind van God is. Dan zie je pas hoezeer de ander er net zo een is als jij. Je met elkaar verzoenen is dan misschien wel zo iets als elkaars gezicht opdelven en daarin Gods aangezicht herkennen.

Ach wij die God willen zien
wij zien het gezicht dat ons aankijkt
te ongelegener tijd
wij zien in flitsen elkaar,
de liefde die ons beloofd is.
Wij zullen kennen zoals wij gekend zijn
en er begint een nieuw leven.

In vrede.
Amen.

Gebed verzoening

Laten we bidden

Eeuwige,

Wees bij ons met je overvloed aan levenskracht.

Voed ons met jouw geest.

Wees een dak boven ons hoofd,

een steun in onze rug en de grond onder onze voeten

als we vrede maken met elkaar.

Dat is wat verzoenen is: vrede maken.

Elke verzoening is een belofte voor de toekomst,
gevuld met vertrouwen.

‘Bloeien zal de woestijn, honing schenken het rotsland,’ zongen we net.

We hebben jouw levenskracht nodig om dáárin te geloven

en om stappen te kunnen zetten naar elkaar toe,

vanuit het besef dat elk leven heilig is.

Verzoenen is vrede maken.

Ver weg en dichtbij.

De noodzaak om in vrede met elkaar te leven en met onszelf
is soms dichterbij dan we zouden willen.

Vrede vraagt nogal eens om moed,

vaak om kwetsbaarheid.

Vrede geeft altijd een verschuiving, een nieuw gezichtspunt.

Het overschrijdt ons imago.

Vrede is oprecht groots.

Niemand kan zonder.

Amen